

مرند اۆيکو

Mərənd öykü

اۆيکو يالنيز دانيشيق دئييل

يازار: گلوريا كمپتون

Web address: www.marand-oyku.arzublog.com

Facebook: www.facebook.com/marandoyku

Email: rezaaydin491@yahoo.com

اۋىكو، يالنىز دانىشىق دئىل

گلوريا کمپتون*

فارسجادان چنۇيرن: حسين واحدى

نە زامان شىخىتلىرىن خىكايەدە دانىشمالارى گرگىلىدىر؟ نە دىسىنلر؟ نە دىمەسىنلر؟ نىجە دىسىنلر؟ دانىشىقلا نىجە ائتمك اولار شىخىتلىرىن ھوسىن اوزە چىخاردىب ھمدە تانىملاما[شىخىتلىرىنى] ايلە، اوخوجو اولار جانداشلىق[ھمدلى] ھسى تاپسىن؟ نىجە كاراكتىرلىرىن دانىشىقلىرى بىرلەشكەنلىرىنى خىكايەدە چوخالدا بىلەرىك؟

نىجە دانىشىقلىرى خىكايە، رويات و حادثەلىرى ايلە بىرلەشكەنلىرىنى بىلەرىك؟

نىجە خىكايەدە يىرلە زامان بىلگىلىرىنى دانىشىقلاردا اچىقلاردا بىلەرىك؟

بو چىشىد[نوع] سۇاللار، خانىم كمپتون چالىشىب "دانىشىق" [دىيالوق] ادلى اۋز كىتابىندا اوخوجولار اوچون اىضاح گىرسىن. يازىچىنىن باخىشى ايلە خىكايەدە دانىشىق يازما، چوخ دا چىتىن ايش دئىل، اما بىز اونو چىتىنلەشكەنلىرىنى. او بو كىتابدا چالىشىب دانىشمانى اوخوجولار چوخ راحت و طبعىي صورتدە اچىقلاسىن، نفس چىكمەيە تاي.

دئمك بىز نفس چىكەنلىرىنى فەر اندىب سونرا نفس چىكىرىكەمى؟ بو ايش اوچون كاراكتىرلىرىن درىسىنە كىچىب اولارلا بىر اولماق لازىمدىر. يازىچى تولىمە اندىر، دانىشىق يازما سىزە راحت اولسون دئە، بئە دوشونون، بو ايش سىزە بىرچور باش قاتمايدىر.

بىر جانلى خىكايەنىن شىخىتلىرى

خانىم كمپتون بئە اينانير، خىكايەدە تام رويات يىرىنە، دانىشىق گىتىرىمك، خىكايەنى چىكىچى اندىب، كاراكتىر ايسە جانلى گۇرونور.

يازىچى بونا گۇرە بئە دئىر:

- خىكايەنىن كاراكتىرلىرىنى اوخوجولار تانىتىدىرىب، ھمدە اونون كىچىمىشىن، دويغولارىن، دورومونو و ھدفىنى اوخوجولار گۇستىرىمك اولور.
- كاراكتىرلىرىن دانىشىقلىرى ايلە، خىكايەدە اولان احوال-روحيە اوخوجولار داشىنىر[مىنقىل اولور]. تاپماجالى[مىنقىل] يوخسا قورخمالى خىكايە، اوخوجونو قورخودوب، رومانىك خىكايە ايسە اونو عاشىق اندىر.
- شىخىتلىرىن دانىشىقى، خىكايەدە اسىلى[وابستە] اولماق ايلە گرگىنلىگى[تىنىش] اۋنە آپارىر. ھانسى دانىشىقدا، اسىلما، گرگىنلىك يوخدور و نىگرانچىلىق ياراتمايىب، ھىچ زادى تىلەكەيە سالمايىر، دئمك گەۋەزەلىك دىر [ۋر اچى].

- دانیشتیق، حیکایه نین یئینیلیگین [سرعتین] چوخالدير.
- حیکایه نین یئر، زامان آرخا پلان [پس زمینه] لا بیلگی لرینی دانیشما ایله اوخوجویا وئرمک اولار.
- حیکایه نین یئتیردیگی آنلامی، گاهدان روایتدن یاخشی دانیشما ایله اوخوجویا یئتیرمک اولار.

سینیرلندیرن [عصبی ائدن] آداملار

حیکایه، لال کاراکتئرلرله اوخوجونون عصبین کورلاییر، باشقا یاندان ایسه یازیچی نین آماجین بیلمز. چوخ دانیشما گتیرن حیکایه لر ایسه اوخوجونو یورار.

کمپتون دئییر، یازیچی لارین چوخو، قورخور کاراکتئرلری دانیشسا، هم اونلارین، همده یازیچی نین آبییری گندیب، آخماق و یونگول گؤرونسونلر. آما بو قورخور روحسال [روانی] سیخینتی لاری گتیرمکله بیزی فلج ائدیپ، دانیشمالاری دوزگون یازماغیمیزا مانع اولور. بو دورومدا، قورخور بیزه حاکیم اولوب، قورخودان گلن سؤزلردن فایدالانیریق.

دانیشما دا گلن قورخولاردان بونلاری دئمک اولار:

- حیکایه مین کاراکتئری دانیشیرسا، اوخوجو منی باشا دوشمه ییب، کاراکتئری آخماق حساب ائده.

- کاراکتئرلرین بوتون سؤزلری بیر- بیرینه اوخشایا.

- کاراکتئرلرین دانیشماسی، حیکایه نی اؤنه آپارما ییب، روحسوز و داریخمالی ائده.

- دانیشمالار، رسمین قوندارما گؤرونوب، من، کاراکتئرلرین آغزینا سؤز قویورام، دوشونوله.

- کاراکتئرلریم دانیشدیقدا حیکایه نین دانیشما صحنه سی نین کتئرلو الیمدن چیخا.

- دانیشمالارین آراسیندا، یئته رینجه روایتدن استفاده ائده بیلمه دیگیم اوچون، اوخوجو دانیشمالارین آردینی [داوامین] توتمایا.

- دانیشمالارین آراسیندا، روایتدن حددن آرتیق استفاده ائدم و دانیشمانین سورعتی آزالا.

کمپتون دئییر:

سیزین قورخونوز یئرسیزدیر. سیزین کاراکتئرلرینیزین آخماق گؤرونوب- گؤرونمه مه سی تام بیر ذهنی مسئله دیر. اونلار گاهدان بیر آخماق کیمی دانیشیپ، گاهدان ایسه یاخشی سؤزلر دئییرلر. دوغرو حیات دا اولان اینسانلار تایی. آما کاراکتئرلری آخماق بیلیرسینیزسه، کاراکتئرلرینیزی دئییشین. ایسته بیرسینیزسه کاراکتئرلرینیز بیر- بیرینه اوخشار دانیشماسینلار، اونداهر بیرینین حیات، ایش و پئشه سی فرقلی اولماسیندان آرخایین اولون.

اۋيكونو سيزين دانيشمالارينيزين اۋنه آپاريب اوخوجونو يورماسين دئيه، کاراکترينيزين هارا گنديب و هانسى يول ايله گئتمه سيني دقيق بيلين. بو يول ايله کاراکتر حياکه يولوندان آزان سۆزلر دانيشسا، اونو سيله بيله رسينيز.

زور ايله دانيشماق يازساق، او دانيشما قوندارما گۆرونه چک. کاراکترلري راحت بيراخماق يئرینه، اونلاري اۋز کنترلوموزا آلماق. يعنى ائله اولماسين هر زامان بيزه لازيم اولدو دانيشسينلار. حياکه نين ايلک نوسخه سيني يازاندا، اونو کنترل ائتمه يه گرک يوخدور، اجازه وئرين هر نه الينيزدن چيخسين. دانيشمانين ياخشى ليغى، کاراکتردن سيزله اوخوجونو تعجب لنديرن سۆزلري ائشيتمک دير. اجازه وئرين کاراکتر هر نه سئوير دئسين، حتى دانيشما داعوايا چکسين. اوندان حياکه نين چکيش-بکيشى چوخالار. يازيچى، دانيشما يازما اوچون، کاراکترلرين آغزينين قاباغي ن آلامادان علاوه، بيرآن دا اونلاري الدن وئرمه يه چک.

حياکه نين سورعتيني دوزنلەييب، يادا آزاتماق اوچون، بعضى صحنه لرده ساده جه، چيم[ناب] دانيشمالاردان استفاده ائتمه لي يیک، آرتيق روايت ايله حادثه سيز دانيشمالار. اما دانيشمالاري ياخشى باش تاپماق اوچون بعضى صحنه لرده چوخ روايت دن فايدا آپارمالى ييق. دانيشمالارين اصلين آنلاماق اوچون بعضى صحنه لرده ايسه حادثه يه احتياج واردير. گاهدان، دانيشمالار اوزانماييب، يوروجو اولماسينلار دئيه حادثه لازيم دير.

هر حالدا گئرچک دانيشمالارا تاي، حياکه ده کي دانيشمالاردا، همن ايشى گۆرورلر. بيز دانيشيريق، دوشونوروک همده چاليشيريق و بوتون بو ايشلر بيلمزدن ائديلير.

چوخ سس- کويلو حياکه لر

هر يازيچى نين اۋزل بير سسى اولان کيمي، هر حياکه نين ده اۋزل بير سسى واردير. بو ندنله، بوتون حياکه لر اوچ قولا بۆلونور:

۱، حياکه نين بللى اولان قاليليريندن بيرينده يئر توتان حياکه لر. فانتزى، بيليم سل، قورخمالى، معمالى، حادثه لى، ماجرالى، چوخ آسلانيشلى [پر تعليق]، پليسلى، نفس آلان، رومانتيک حياکه لري ايله، يئنى يئتمه حياکه لر.

۲، نچه قالبين بيتيميندن تشکيل تاپان و يا عمومى حياکه لر. بوتون مخاطبلره اولان معاصر حياکه لر. بئله حياکه لر، اوخوجونون اينانچ دوزنى ايله آتیشمادا اولوب، حياتدان يئنى بير گۆروش سونوب، ايشله ديچى [محرکى] سؤاللار سوروشوب اوخوجونو فکره سالير.

۳، ادبى حياکه لر، اۋنده اولان و تجربى حياکه لر.

بو حياکه لر، مختلف سبکلرين قاريشيغى و گئلئنگ سل اولمايان [غيرسنتى] و نۆن- آنلاشما [غير قراردادى] فنلردن استفاده ائديرلر. بئله حياکه لرده، تاسارلار [طرحلر] ضعيف اولوب، تانيملاما [شخصيت پردازى] ايسه گوجلر اولار. خانيم کمپتون دئيير: هر حياکه، اۋزو ايله اويغون

اولان دانیشما یا احتیاجی وار. حیکایه نین فرقلی شکیل لری، مختلف کاراکتترلره، گرگینلییه [تنش]، حیکایه سورعتینی، تئملره [درون مایه] و مختلف دانیشمالارا احتیاجی واردیر. چوخ حادثه لی و ماجرالی حیکایه لر، صحنه لرین هر تک-تکینده یئیین ریتم لی دانیشمالارا احتیاجی وار، و بودا حیکایه نی سورعتله اؤنه آپاریر. آنجاق ادبی حیکایه لرده، دانیشمالارین سورعتینی، بو نوع حیکایه لرین سورعتی ایله اویغون اولمالی دیر. بونا گؤره بوتون ائلمئنتلرین [عنصرلارین] سورعتی آزاد اولاجاق دیر.

کمپتون، هر حیکایه نین هانسی دانیشمالارا احتیاجی واردیر دئییه، بوتون حیکایه لری یئددی قولا بؤلوب، دئییر:

“حیکایه لرین مختلف نمونه لرینی یئددی قولا بؤلوموشم، بودا کؤمک ائده جک اوخوجو بیزیم حیکایه لرین، خصوصا کاراکتترلره یازدیغیمیز دانیشمالاردان گؤزله نیلن قاوراییشی [درکی] گؤتورسون”. بو یئددی قول بونلاردان عبارت دیر: ۱- “سئحرلی [جادوی]، ۲- گیزلی [رمزی]، ۳- تانیملاییجی [توصیفی]، ۴- یانیلسامالی [وهم آمیز]، ۵- نفس کسن، ۶- هوسلندی ریجی [ترغیب کنده]، ۷- دؤگوشکن [بی پروا]”.

میثال اوچون، “اولدوزلار ساواشی” ایله “اؤز یوردونون عجایب سئحربازی” کیمی سئحرلی حیکایه لره، دانیشما یازماق، “ناتور آرانی [دشتی]”، “سالینجئر” کیمی، عمومی حیکایه لرین دانیشما یازماغی ایله فرق ائدیر. فانتزی، بیلیم سل و رومانیک لی حیکایه لره، گونولی [فاخر] و مجازی سئحرلی [استعاره جادوی] دانیشمالاردان استفاده ائتمک اولار، آنجاق بئله دانیشمالاری، ادبی حیکایه لرده ایشلمک اولماز.

گیزلی [رمزی] دانیشمالاردان، چوخلو ادبی و دینی حیکایه لرده استفاده اولونور، بو یازیلار چوخ ساییلی آنلاملار ایله فرقلی یوروملار ایسته ییر.

عمومی، ادبی و تاریخی حیکایه لرده تاریخچه نین آنلاتماسی، کئچمیش و حیکایه نی تانیملاما دانیشمانین بویونونا اولدوغو اوچون، تانیملاییجی دانیشمالار ایشله نیلیر. تانیملاییجی دانیشمانین آماجی، اوخوجونون احتیاجی اوچون اونا بیلگی وئرمک دیر. بو ایش له اوخوجو کاراکتترلری دوزگون آنلاییر.

قورخولی و معمالی حیکایه لرین یازارینین آماجی، اوخوجونو قورخوتماق دیر. بونون اوچون، قورخو گتیرن دانیشمالاردان چوخ استفاده اولار.

یانیلسامالی [وهم لی/گؤز آلدادیجی] دانیشمالاردا، حیکایه نین کاراکتئرینین رولو اوخوجونو آسیلی لیق، واهیمه و قارانیق دا ساخلاماقدیر.

نفس کسن حیکایه لرده، دانیشما گتیرمه نین آماجی، اوخوجونو هیجان دوروموندا ساخلاماقدیر. بئله لیکله صوبحه دک حیکایه نین صحیفه لرینی وراقلا یا جاق دیر. بو ندن له بو حیکایه لر، آسیلی لیق

ایله دولودور. بو تیپ دانیشمالاری مایکل کرایتونون “ژوراسیک پارکی” رومانیندا، گۆرمک اولار. نفس کسن حیکایه لرین دانیشمالاریندا، تانیملاما [توصیف] دانیشمادان سیلینیر. یئرینه چیم [ناب] دانیشمالاردان استفاده اولوب، اونا حادثه نی آرتیرماقلا، حیکایه نین سورعتی چوخالیر. عمومی و ادبی حیکایه لرده گۆردویوموز کیمی هوسلندیرجی حیکایه لر، ایسته بیرلر مخاطبی بیر ائورنسل [جهان شمول] ساوی [پیامی] قبول ائتمه یه هوسلندیرسینلر. بئله حیکایه لر تاسار مرکزی [طرح محور] یئرینه، کاراکتئر مرکزی اولارلار. اولار اوخوجولارین باخیشینی قول آتماغا چاغیریب، اولارین دوشونجه دوزونتو [نظام فکری] ایله باخیشلاریندا دیشیکلیک لر یارادیرلار. بو چئشیت حیکایه لر “هارپلی” نین “تقلیدچی تویوغو اؤلدورمک” اثرینده گۆرمک اولور. بو یازیچی، آمئریکالیلارین دوشونجه سینین ترسینه بئله گۆسته ریر، قارا دریلی لر همیشه سوچلو دئییلر. دؤگوشکن [بی پروا] حیکایه لرده ایسه هوزو [دؤگوشکن/دلی] دانیشمالاردان استفاده اولونور، هر نه اورکلرینده اولانی دئسین، گنج لرین دانیشمالارینا تای.

دوزسوز دانیشمالار

یازیچی نین اینانجینا گۆره، دانیشما، حیکایه نی اؤنه آپارمالی دیر. او بو بؤلومده بیر دوزسوز دانیشما گتیریب دیر. بیر ار-آروادین سحر یئمهی باشیندا دانیشمالاری. او دئییر: بو دانیشمانی کیلاس باشیندا گتیریب، اؤیرنجی لردن سوروشدوم: نجه، بئله دانیشمالاری جدی ائتمک اولار؟ اؤیرنجی لرین جاوابی بو ایدی: “گۆدن بیر اوزای گمی سینین [سفینه فضایی نین] گلمه سی ایله ، کیشی، آروادا دئیجه ک، من باشقا بیر قادینا علاقه تاپمیشام. کیشی آروادان، یا دا آرواد کیشی دن ایراد توتوب، بوشانماق تکلیفی وئره جک دیر و ...”.

سونرا خانیم کمپتون دئییر: “اؤیرنجی لرده آنلادیلار بو دانیشیق دا اسگیکیک وار. دانیشمالارین تئم و حیکایه تاساری [طرحی] ایله ایلگیسی اولماییرسا، حیکایه نی اؤنه آپاردیغی اوچون، گرگینلیکله آسپیلیق اوندان اولماسا موفته ده دیهری یوخدور. «

سونوجسوز سؤزلر

حیکایه نی اؤنه آپارا بیلمه یین دانیشمالار، ساکن دیر و اوخوجونو یورار. آنجاق نجه دانیشمالار حیکایه نی اؤنه آپارار؟

اونون باخیشی ایله بو اؤزللیکلری اولان دانیشمالاردیر:

- چاتیشمالاردان [تنش] کاراکتئرلره، یئنی بیلگیلر وئره.
- حیکایه کاراکتئرلرین یولو اوستونه، یئنی مانع لر یاراتمالی دیر.
- حیکایه نین تئمین گنیشلندیرمک اوچون، صحنه کاراکتئرلرین آراسیندا، گۆستریشلی ایلشگیلر قویمالی دیر.

- بو صحنه ايله حيكايه نين آماجيني خاطيرلادان بير بحث ياراتسين.
- كاراكتئرلر اوچون، آسيلي ليغي چوخالديب، حيكايه نين دورومونون تعجيلي اولماسى اوچون، حيكايه نين سورعت، جوشقو ايله دويغوسونو چوخالتسين.

اولاي ايله آنلاتى

اۋيكو، يالنيز دانيشما دئييل. هر بير حيكايه نين اوچ شئيّه احتياجي وار:

۱- سۋيلنتى [روايت]،

۲- اولاي [حادثه]

۳- و دانيشما.

كمپتونون باخيشينا گۈره تانيملاما، سۋيلنتى نين او بيرى بيچىمى دير. او دئيير: “دانيشما، كاراكتئرلرله حيكايه نى كاغيذ صحيفه سى اوزه رينده جانلانديرير. حادثه، حيكايه ده گنديش ياراديب، سۋيلنتى ايسه اۋيكويه درينليك و ايچه ريك [محتوا/مضمون] وئير”.
حيكايه يازما، بونلار قاتيشديرماق آنلامينداير، و بونلار قاتيشديرماق لا حيكايه نين سورعتيني آزالديب، چوخالتماق اولار.

ممكون دور، حيكايه فقط، دانيشما اولا، يادا يالنيز سۋيلنتى، و يا فقط حادثه اولوب، چوخدا ياخشى بير ايش چيخسين، يوروجودا اولماسين، آما بو دوروملار آيرىچاللىقلى ديرلار [مستثنى ديرلار].
نئجه واختيندا، دانيشما آراسيندا، روايت و يا حادثه گتيرمه يى (ايكى-ايكى تركيبي له يادا هر اوچو) و نه زمان دانيشما آخىنينى كسمه مه يى، اۋيرنمك گرگلى دير.
بو اوچ عنصردان فايدالانماق، گئرچك حياتدان يامسيلاماق دير. ميثال اوچون، بير زاماندا ايش گۈره سينيز (حادثه)، دوشونه سيز (روايت) و دانيشاسينيز (دانيشما).
كاراكتئرلر دانيشما واختى حركتله فكر ائتمه سهر، تئلويزيون وئرليش لرينه چۈنرلر “بير-بيرلر ايله دانيشان باشلار” و حيكايه، تك بۇ يوتلو [بعدى] اولار.

بعضا فقط بو عنصرلارين يالنيز بيريندن صحنه ده استفاده ائتمه يى، اۋيرنمك گرگلى دير، ميثال اوچون، بير تيكنيتى يانغينيندا، كاراكتئرلر دايانيب بير-بيرلر ايله دانيشمازلار، حركت ائدرلر.
اوچ عنصر و يعنى حادثه، روايتله دانيشمانى، تركيب يادا تجزيه ائتمك ايسته ديگيميز زامان، حيكايه نين سورعتينين اۋلچوسو ان اۋنملى عنصر دور.
حيكايه ده دئنگه [تعادل] ياراتماق اوچون، هر زامان هر صحنه نين هدفيني بيلمك له، هانسى عنصردن فايدالانا بيله جه ييميز راحت اولار.

كاراكتئرلر نئجه آچىقلايا بيله ريك؟ نئجه كاراكتئرلرين اۋز دىلى ايله، كاراكتئرلرله مارقا لارين اوخوجويا آچىقلاماق اولار؟ حيكايه يازان، هر دفعه، كاراكتئرلر هر صحنه ده ايسته ييىنى و نه يين

دالیسیجا اولماسینی بیلمه‌لی‌دیر. کاراکتئرین هوسیندن، داورانیش لا ایشلریندن، یادا دوشونجه‌سی ایله سؤزلریندن بللی اولار.

کمپتون سونرا، بوتون فردلرین کاراکتئرلرینه، دوققوز اساس تیپ تانیتدیریب، توصیف ائدیپ، هر تیپین کاراکتئرینی بیرجور دانیشماسینا اینانیر.

- بیرینجی تیپ: باریشدیران[مصلح]. باریشدیران آدمالار، همیشه ایسته‌ییرلر دوز یاشاییب، چئوره‌لرینده‌کی‌لرده بونو اؤیره‌تسینلر. اونلار چالیشیرلار اطراف‌لارینداکی دویانی دوز ائتسینلر.

- ایکینجی تیپ: کاراکتئر وئریجی و باغیشلایان. بونلار هامینین گؤزونده سئویلن و فایدالی گؤرونمک ایسته‌ییرلر. یعنی هامی اونلاری هم سئوسین همده فایدالی اینسان گؤرسون.

- اوچونجو تیپ: همیشه چالیشقان و باشاری دالیسیجادیرلار.

- دوردونجو تیپ: صنعتچی. صنعتچی آدمالار حس‌لرینی بیر داها تجربه ائدیپ، اونلاری جانلاندیرماغا احتیاج‌لاری وار. اونلار ایسته‌ییرلر هامی اونلاری آنلا سینلار. اونلار ایسته‌ییرلر نورمال اولسونلار.

- بئشینجی تیپ: باخمان[گؤروجو/ناظر]. هر نه‌یی بیلیمک ایسته‌ییرلر، اما ایچار[درون‌گرا]دیرلار. چوخو مشاهده ائده‌رلر، اونلاردان بیرزاد سوروشمایین، دانیشمازلار.

- آلتینجی تیپ: قوشقوجو[شگاک]. بئله آدمالارین گؤونلیگه احتیاج‌لاری واردیر. قوشقوجو ایله قورخاق آدمالار، قورخوب، گؤونلیک آرخاسیجا اولارلار.

- یئتدینجی تیپ: ماجراچی. بئله آدمالار خوشلوق ایله لذت دالیجا اولارلار. دویا ایشلرینده اشتراک ائتمه‌یی سئویپ، کدر ایله آجی‌دان اوزاق گزرلر.

- سککیزینجی تیپ: اؤنجو. بئله آدمالار اؤز آیاقلاری اوسته دورماغی سئویپ، آیریلارینا باغلی‌لیقدان آجیقلانارلار. باشقالارینی قوروماق و عدالت اوچون مبارزه ائتمه‌یین دالیسیجا اولارلار.

- دوققوزونجو تیپ: باریش ایله آرینلیق سئور. باریش ایله دینچلیک دالیجا اولوب، باشقالاری ایله بیرلشمکدن خوشلانارلار، اونلار مناقشه‌دن اوزاق گزرلر.

کمپتون، کیتابیندا هر قروپ اوچون، نشر اولونموش رومان‌لاردان کاراکتئرلر گتیریب، دانیشمالارین گؤستریر. دؤنه‌مین سونوندا دئییر: ممکن دور بعضی کاراکتئرلر بیر زاماندا مختلف تیپ لردن تشکیل تاپسین. آنجاق اونون باخیشی ایله بو سیرامالارین اؤنه‌می بیر قاتلین کاراکتئرینین، صلح و صفا طلبین کاراکتئری ایله فرقلی اولماسی دیر. فقط یالان دیالوقلاردا شرایط فرق ائدیر.

سورعتلى حيكايه‌لر

هر بير حيكايه اۇزل بير سۇرعت ايسته‌يير. ميثال اوچون، او دانيشديغيميز اوچ چئشيد حيكايه‌دن، عمومى و ادبى حيكايه‌لر، اۇزل فورومدا اولان حيكايه‌لر، يعنى پليسى حيكايه، ماجرالى، بيلمسل و... ايله توتوشدورمادا و يا كاراكتئر مركزلى حيكايه‌لر نورمال دورومدا اولاي مركزلى حيكايه‌لردن داها ياواش‌ديرلار.

سيز بيلگى اوزو ايله حيكايه‌نيزين سورعتيني بللى ائندن سونرا، حيكايه‌نيزين سورعتيني دانيشما ايله نئجه كنتروللا تنظيم ائتمه‌يى اۇيرنمه‌لى‌سينيز. دانيشما، حيكايه‌نين سورعتيني چوخالدار، اوزلليكله صحنه‌ده تك يا نئجه كاراكتئر اولان زامان، حس‌لر ايله باخيشلار آچيب، يادا آراج [وسيله/ابزار] ائديرلر، بعضن ايسه، صحنه كاراكتئرلرين حس‌لرله دولغون اولان زامان، بودا كاراكتئرلرين ايش گوندملر ايله آماج‌لارى بير- بيرىله ترسليك تاپسين.

ترسينه كاراكتئرلرين دانيشمالار گريگنليك ايله آتيشما اولمادان اوزونا چكنده حيكايه ياواشلائيپ يوروجو اولار. البته آرابير حيكايه‌نين سورعتى داها چوخ اولوب، كاراكتئرلر ايسه بير باشا دانيشاندا، اوخوجو نفس‌ين يئنيله‌يه بيلمه‌يير. بو اوزدن حيكايه‌چى تووونو چوخالتمانين يانيندا آراسيرا بالاجا ترمز توتماق ايله سورعت توتانلارادا احتياجى وار.

دانيشمالارين سورعتيني آزالتماق اوچون، منيم اۇنه‌ريمجه حيكايه‌چى‌لر، دانيشمالارين آراسيندا آراسيرا سۇيلنتى، تانيملاما و حيكايه‌دن بيلگى‌لر وئريب، يادا زيققانا-زيققانا دانيشان آدمى صحنه‌يه گتيرسينلر! صحنه و يا حيكايه‌نين سورعتيني آماغين باشقا يولو، كاراكتئرلرين منطقلي دانيشمالاريني گتيرمكدير. بو دانيشمالاردا حيكايه‌نين دوروموندان اولاي ايله دويغولاردان خبر يوخدور.

دانيشمالارين سورعتيني مناسب اولماسيني نئجه بيلمك اولار؟ معمولا حيكايه‌نى باشا يئتيرمه‌يبنجه بو مؤوضوعنو بيلمك اولماز. فقط حيكايه‌نى تكرر اوخوياندا، بير ياخشى سوروجويه تاي بيلمك اولار هارائين سورعتى آز يوخسا چوخدور.

صحنه‌نين اوره‌يى هارادير؟

چاتيشما، آسيلي‌لىق ايله آتيشما، دانيشمالارين صحنه‌سينين اوره يينده اولمايدير. بو اوچ ائلئمننت ايله حادثه سيز هر بير دانيشما تك بويوتلو، يوروجو و بيردورولو[يكنواخت] اولار. حيكايه‌نين هاميسى آتيشما ايله چكيش-بكيش‌دير، دانيشمالار ايسه بو آتيشمالار دئير. آتيشما اولمادان، بير حيكايه‌ده يوخدور. كاراكتئرلر، اۇزلرى چئوره و يا باشقا كاراكتئرلر ذهنى، شفاهى و فيزيكى اولان آتيشمانى، دانيشمالاردا گتيرنده، دانيشمالار گوجلر اولار.

کاراکترلر، اؤز آرالاریندا دوشونمه‌لی اویونلار ائده بیلرلر. ذهن‌لرینده نیفرتلی و جان‌سیخان فکرلر اولار بیلرلر (ذهنی آتیشما)، بیر-بیرینه پیس-پیس یامانلار دئییه بیلرلر (شفاهی یا کلامی آتیشما)، یادا فیزیک‌سل آتیشمالاری اولسون. آتیشما قالداندا ، ممکندور هر اوچ تور[نوع] آتیشما، بیر صحنه‌ده آرایا گل‌سین‌لر.

حیکایه‌ده، آتیشمالارین قیزیشماسی و یا سارسیلماسی اوچون بعضی یوللار واردیر. دانیشانلاردا چاتیشمانی آزالتماق اوچون، سوسمادان استفاده ائتمک اولار. کاراکترلر دانیشمانین اورتاسیندا ساکیت اولوب، هر نه‌یی سال-چیخ ائدیرلر. دانیشما چاتیشمانی چوخالتماق اوچون دیسکینتی یاراتماق اولار. کاراکتر نیگران، عصب‌لی، هیجان‌لی، دیسکینیشلی و قورخموش اولاندا داها چوخ آسیلی‌لیق [تعلیق] یارانار.

گوزیاشلاری ایله گولومسه‌مه‌لر

حیکایه‌ده دویغوسال صحنه‌لری یاراتماق اوچون، دانیشمدان استفاده ائدنده بعضی نکته‌لری گؤزه آلماق لازیم‌دیر. حیکایه‌چی‌لر اونودولماز بیر کاراکترلری یاراتماغی سئویرلر. بو هدفه چاتماق اوچون داها دویغوساللی دانیشمالار یازمالی‌ییق.

البته مهم دئییل بو حس غم، شادلیق، آجیق و یا باشقا بیر شئی اولسون. کاراکترلر دویغونو بیلندیرمه‌لی‌دیرلر. رومان‌تیک‌له سولو دانیشقی‌لار، کاراکترلرین آغلاماسی، آبارتما (اغراق آمیز) عصب‌لنمه‌لر و یا تیکه آتمالاری دئمیرم. دئمک، کاراکترلر کیریت چؤپو اولمامالیدیرلار، باشقالارین دانیشمالاری‌لا اولای‌لارین اؤنونده، اویغون تپکی گؤسترمه‌لی‌دیرلر. بو اوزدن حیکایه‌ده اولان هر بیر دانیشما بیرجور دویغو اولمالی‌دیر. ساده‌جه دویغونون چئشیدینی بللی ائتمه‌لی‌سینیز. کاراکترلر بعضی جمله‌لری ایشلتمه‌لی‌دیرلر، میثال اوچون “سندن زهلم گئدیر!”، “داها دیری قالماق ایسته‌میرم...”، “قورخمورسان یئریندن ترپن...” و... پاخیلیق، پوزونتو، اومودسوزلوک کیمی، یالان دویغولاریمیز اولسادا، آجیق حسی، غم، شادلیق و قورخو، باش حس‌لریمیزدیرلر. کمپتون، بعضی اؤیکولرین دانیشمالاریندان نمونه‌لر گتیره‌رک، گؤستیرر حیکایه‌لرده نئجه دانیشمالارین کؤمه‌گی ایله کاراکترلرین درین حس‌لرینی گؤسترک اولار، سونرا یازیر: “اولا بیلر غم حسی‌نی دانیشما صحنه‌لرینده گؤسترک او بیرر حیس‌لرین هامی‌سیندان چتین اولسون، بو اوزندن یازیچی اؤزو بیلمه‌دن سوجاق [آبکی] حس‌لرده باتسین. قایغیداشلیغی، جانداشلیقی نورمال دورومدا گؤسترک اولماز، بونا گؤره، گؤسترک اوچون -ااشیک اوزونو گؤسترک- بیر یول تاپماق لازیم‌دیر و بودا چتین ایش‌دیر.

کیمسل [فردی] اؤزلیک‌لرین یانسیماسی [بازتاب]

دانیشما، هر کاراکترین اؤزلیک‌لرینین یانسیماسی‌دیر. هر کیمسه بیرجور دانیشیر. دیلی توتولان بیر آداما تای، یئیین دانیشان بیرینه تای، دانیشینجا آدمای جانا گتیرن بیر آدمای کیمی، لهجه ایله

دانشان بیر کیمی، یادا کلمه-کلمه دانشیر، یا بیر تعارفله دانشیر، بیر ایسه هجوم ائنه تکی دانشیر و... حیکایهچی دانشما یازاندا کاراکترلرین بو اؤزلیکلرینه دقت وئرمه‌لی‌دیر. خانیم کمپتون قبول ائتدیگینه گؤره‌ده اینسانلارین بعضی اؤزلیکلرینی کلمه‌لرله گتیرمک اولماز و کیتابدا تقریباً، هنج گؤسترمک اولماز. بم و زیل سسی اولانلار تکی. باشقا طرفدن ایسه دئییر، کاراکترین دانشمالارینین خاص فورمونو آشیری ایشلمکده دوز ایش دئییل، بو ایش اوخونون عصبی اوسته یول گئتمک دئمک‌دیر. میثال اوچون، تئز-تئز بیر لهجه ایله دانشان آدامین دانشماسینی گتیرمک. بلکه گاهدان و بیر-ایکی نمونه یئترلی‌دیر.

دیل‌بیلگیسینی بیره‌بیر قوروماق

خانیم کمپتون، حیکایه‌لرین دانشما واختی کئچن یانلیشلیقلاری‌دا یازیر. او جمله‌دن، آداملارین آدینی دانشما واختی تکرار ائتمک، قیدلر، صفتلر و باشقا قوشولمالاری [ملحقات] دانشمادان قاباق، بو دانشمادان سونرا گلن دانشمانین بیر-بیری له ایلگی‌سی اولماسی، کئچمیش صحنه‌لرین بللی اولان بیلگی‌لرینی تکرارلاماق، دانشمانی چیخیش چئویرمک، قرامتری قوروماق و دانشمالاردا تانیملالاردا و حادثه‌لرده بیلگی‌لری تکرارلاماق.

دانشمادا ریتم

بو بؤلومده دانشیق یازمادا اولان سون گؤزه‌له‌مه‌لر [ملاحظه‌لر]، یعنی قرامترله نقطه قویما آرایا گلیر. دانشمادا لازیم اولان ریتمه چاتماق اوچون دوز نقطه قویماق، گرکلی‌دیر. هردن، بیر ویرگول، مناسب بیر یئرده اوتورمایاندا، بیر جمله‌نی و یا صحنه‌نی قاتیشدیریر. خانیم کمپتون، میثال گتیرمک‌له، قوشادیرناق، اوچ نقطه، نقطه و ایکی نقطه و حتی سوالا تعجب علامت‌لریندن دوز استفاده ائتمه یولونو آچیقلایر. آنجاق، او، حیکایه‌ده نقطه-ویرگولون(؛)، ایشلمه‌سی‌نه قارشى‌دیر. اونون اینانیدیغنا گؤره داها پیس، هیجان یاراتماق اوچون تعجب (!) علامتینی ایشلمک‌دیر. او دئییر: اجازه وئرن کاراکترلرین سؤزونون اؤزو هیجان یاراتسین. باشقا سؤز پاراقراف باغلامادیر. دانشمادا پاراقراف باغلاماق اوچون ساده‌جه بیر گوجلوقایدا واریمیزدیر، اودا، دانشمادا، کاراکترلرین هر نه‌یی، هر سؤزو آیری-آیری پاراقرافدا گلمه‌سی‌دیر. آیری [əyri] حرف‌لردن ده هر آراجا تکی، اثر قویوب، ایشه گلمه‌سی اوچون چکینیش [امساک] ایله استفاده ائدین. دانشمالاردا آیری حرف‌لردن، هردن، بیر زادی وورغولاماق اوچون و هردن ایسه بیر متنین اورتاسیندا گلنده، دانشمانین آراسیندا کاراکترین فیکیرلرینی آچیقلامادیر. ایکس [فلانکس] دئدی، ایقرئق [بئهمانکس] دئدی، دایمین دانشمادان قاباق گلمه‌لری لازیم‌دیرمی؟

یالنیز بیر دفعه بو ایش اولسا یئتر. بونا گؤره اوخوجو دانشانین کیم اولدوغونو بیلندن سونرا لازیم دئییل دئیک کیم دانشیر. فعللر، قیدلر و صفت‌لری‌ده اویغون اولمایان یئرده ایشله‌دنده بئله‌دیر.

میثال اوچون، دانیسانین عصب له نمه سی دانیشیغیندان بللی اولدوغو زمان لازیم دئییل دئیک
“عصب له دئی”؟

طنز دانیشمالارین یازماغی نی باجارمیرسینیزسا، اؤزونو زورا سالیب مزه لی یازمایین، بلکه
چالیشین دقت ییزی، کاراکترلرین جدی دانیشمالارینا وئره سینیز.

ایلنجه لی ایله بیلگی لندیریجی

کیتابین سون بؤلومونده، یازیچی دئییر، حیکایه کیتابلاریندا اولان دانیشمالارین چوخو، چوخلو
اوخوجولارین حیاتین بو اوزدن-او اوزه چؤنه رییدیر. چون همیشه ذهن لرینده قالیب دیر.
حیکایه چی لره ده بو هدفین دالیسین توتما دان یاخشى بیر ایش اول بیلمز. هر حالدا دانیشمالار
اوخوجونون باشیندا قاتمالی دیر. بونون یانیندا اوخوجویا بیرزاد لاردا اؤیرتمه لی دیر. بو اؤیره تیم ده
درین اولمالی دیر.

میثال اوچون “کن کیسی”نین، “یاکریم یوواسینین اوستونده اوچوش”، رومانینا ایشاره اندرک
دئییر: دانیشمالاری، اوندان درین تاثیر قویوبدور. باشقا بیر نکته ده، دانیشمالار اوخوجونو
ماراقلاندیرمالی دیر، قویما یاق اوخوجو پاپاغانا [طوطی به] تکی اولان دانیشمالاری اوخوماقلا
اسنه سین.

اوخوجونو سارسیتماق یوللاریندان بیرى اونون اینانجلاری و سانمالاری لا تارتیشماقدیر. یازیچی
کیتابین سونوندا گلن قوشونتودا [ضمیمه ده]، دانیشمالار اوچون اون بئش مهم نکته گتیره رک،
یازیچی لاردان ایسته ییر رومان و حیکایه یازاندا، دانیشمالاریندا بو اون بئش نکته ایله اؤلچسونلر.

قایناق:

- ماهنامه “داستان”، شماره ۸ (اسفند ۱۳۹۱)، «داستان» فقط گفت و گو نیست، گلوریا
کمپتون، ترجمه محسن سلیمانی

*** تانیتم:**

آمریکالی یازیچی “گلوریا کمپتون”، “بلوو کامیونیتی” فاکولته سینده حیکایه یازما معلیمی،
سیاتئلده، یازیچی لیک اؤیرتمه مرکز لرینین مودورودور. اؤنجه لر، درگی باش یازاری، رئاکته چی و
کیتاب یایمی مودورو ایدی. بو یازیچی دان نئچه رومان و نئچه حیکایه ایله ایلگی سی اولمایان
کیتاب چاپ اولوبدور. ایندی ایسه “ریدئرز دایجست” درگیسی نین بؤلوم یازمانی و ریدئرز
دایجست سایتیندا یازیچی لیک اؤیرتمنی دیر.